

CSEHSZLOVÁKIA

A Slovenské Pohľady jubileumára

1880 decemberének utolsó napjaiban írja Svetozár Hurban-Vajanský Túrócszentmártonban a beköszöntőt a szlovák irodalom legjelentősebb folyóiratának első számába. Azazhogy a Slovenské Pohľady (Szlovák Szemle) új folyamának első számába, mert létezett már ezen a címen szlovák irodalmi lap, 1846—1848 és 1851—1852 között. De a száz évvel ezelőtt megjelent folyóirat ezután nem tartott ekkora szüneteket, az első világháború utolsó esztendeit nem számítva, mindig az olvasók asztalára került. Ezzel a címmel jelenik meg ma is a Szlovák Írószövetség havi folyóirata, a folyamatos számozás szerint az idei a 97. évfolyam.

Százesztendős folyóirat-matuzsálemet köszöntenek az idén Szlovákiában. Ami nemcsak Közép-Európában ritka jubileum, hanem az egész kontinensen is. Kevés irodalmi folyóirat mondhat magának ilyen hosszú múltat. Képzeljük el, mintha mondjuk Petőfi, Mikszáth, Kosztolányi, Illyés Gyula ugyanannak a lapnak lett volna a szerzője. És a további névsor: közel másfél század irodalmának szinte minden jelentős írója-költője. Száz esztendeje a Slovenské Pohľady a szlovák irodalom központi folyóirata. Változó történelmi körülmények között a folyamatosságot jelzi, hogy ennek a kicsi közép-európai népnek az írói mindig kapcsolódni akartak a hagyományhoz, az elődök írásművészetéhez.

Vajanský a modern szlovák kultúra alapozásában fontos szerepet vállaló Jozef Miloslav Hurban fia, harminchárom esztendős, teli energiával és akarattal; vállalja, hogy azt a folyóiratot támasztja életre, amelyet annak idején apja alapított. Íróként, pontosabban költőként 1879-ben aratta az első sikert verseskötetével. Tudja, hogy nem elég verseket írni szlovákul, meg kell teremteni az irodalmi élet feltételeit is, és ez talán még nehezebb feladat. Akkor vág bele, amikor kivételesen ritka a levegő a szlovák nemzeti mozgalom körül, a nemzetté válás útján a hetvenes évek a mélypontot jelzik. Soha ennyi kudarc, ennyi fájó vereség és kiábrándultság. 48 után Béctől várták a jutalmat, s csak néhány Bach-huszári állás jutott egy-két vezetőnek, 1860—61-ben a magyar liberálisokban reménykedtek, az 1868-as nemzetiségi törvényt, a más anyanyelvű *egyént* védő jogot felemás megoldásnak tartották; a Matica Slovenská és a három szlovák gimnázium bezárását a hetvenes évek közepén nehezen kiheverhető csapásnak érezték. A szlovák politika és közélet főlhúzódott a színszlovák felföldi kisvárosokba. 1870-től Túrócszentmártonban jelenik meg a nemzeti mozgalom konzervatív szárnyának politikai lapja. Válaszul a pesti politika diszkriminatív intézkedéseire sündisznóállásokat építenek, konok keserűséggel fordulnak szembe mindazzal, ami magyar. Legyen az hivatalos politika, kultúra, irodalom, bármilyen. Illúziók és messianisztikus vágyálmak kerítik hatalmukba sokszor még a legjobbakat is. Reményt egyedül Pétervár jelent számukra; a cári birodalmának nagysága és ereje biztatást nyújt. Az elkeseredettség torz optikával láttatja a világot, Vajanský nemegyszer úgy beszél a szlovákság nemzetiségi elnyomásáról, hogy ahhoz mérhetőt még nem látott a világ. Pedig elég lett volna alaposabban

szemügyre vennie az általa annyira csodált cárok birodalmát, ahol például az ukrán nyelvet (és nem nemzetet!) tekintette a politika nem létezőnek, vagy ahol 1863 után lengyel nyelven még a magániskola is tilos volt.

Hurban-Vajanský áldozatos szervezői és szerkesztői munkája nélkül könnyen dilettantizmusba süllyedt volna a szlovák irodalom a mostoha esztendőekben. A Slovenské Pohľady mértéket alakított ki, műhelyt szervezett a nehezen bontakozó kritikának és lehetőséget nyújtott a fiatal nemzedék íróinak-költőinek a pályakezdéshez. Vajanský ellentmondásos alakja kitörőhatalmú része a szlovák kultúra hagyományának. Elfogultságával, konzervativizmusával és eltökéltségével, óriási energiájával.

A Slovenské Pohľady története — a szlovák irodalom története. Figyelemmel kísérhetjük lapjain nemzedékek megjelenését, a kritikai mérce változásait. Minden időben jellemezte a folyóiratot a nemzeti hagyományok, a kulturális tradíciók vállalása. A dualizmus korában a magyar politikai nemzet fogalmával vitakoztak, a két világháború között a csehszlovák nemzetével. Ez a kötelességvállalás néha szemléleti bezárkózással is járt, óvatossággal az újításokkal szemben. A szlovák fasiszta állam éveiben pedig tévútra csúszással; ekkor is létezett a Pohľady, a nemzeti szocializmus fertőzése elérte ezt a folyóiratot is.

A szerkesztők között olyan jeles írók nevét találjuk meg mint Jozef Škultéty, aki Vajanskýtól vette át a stafétabotot, vagy Štefan Krčmery, aki a húszas években volt a Pohľady irányítója. Az indulás éveiben a szlovák irodalom új korszakának jelentős irodalmi fóruma. A nyolcvanas évektől a próza és a líra is a minőségi megújulás, a korszerűsödő szemlélet, a differenciáltabb látásmód jeleit mutatja, elsősorban Hviezdoslav, később Ivan Krasko költészetében, Martin Kukučín és Jozef Gregor-Tajovský regényeiben, elbeszéléseiben. Ezeknek az új áramlatoknak indítója és műhelye gyakran volt a Slovenské Pohľady szerkesztősége.

A név folyamatosságot jelentett, minőségi védjegy volt, a Slovenské Pohľady nemzeti kulturális intézmény, ahogyan máshol a nemzeti színházak vagy múzeumok. Az egyre jobban magyarosodó Pestről a kiegyezés után elvonult a szlovák politika és szellemi élet jelentős része, a néhány ezres városkák nem tudták pótolni a kulturális központot, fokozottan szükség volt valamilyen központi intézményre. Így azután érthető, hogy a hagyományhoz való ragaszkodás 1945 után sem hagyta megszüntetni a Pohľadyt. A nemzeti szocializmussal megbélyegzett folyóirat új szellemben, új szerkesztőkkel indult 1945-ben — változatlan címmel. Mindmáig a szlovák irodalom élő központja, legfontosabb orgánuma. 1953-ban elhagyta a szerkesztőség Túrócszentmártont, a „sasfészket”, s azóta a Pohľady Pozsonyban jelenik meg. Az utóbbi évtizedekben a Szlovák Írószövetség folyóirataként.

Gazdag hagyományra tekintenek vissza idén a mai szerkesztők (lassan egy évtizede Vladimír Reisel jegyzi a folyóiratot) a jubileum alkalmából, nekünk magyaroknak nemcsak egy százesztendősi folyóirat a Slovenské Pohľady, hanem közös dolgunk szlovák tükre is. Azzal együtt, hogy voltak olyan korok, amikor nem túl rokonszenvesre sikerült ebben a tükörben a képünk. De a kapcsolatokról szólva erről sem feledkezhetünk meg, mint ahogy érthető, ha a szlovákok is számon tartják a nemzetiségi diszkrimináció évtizedeit. Abban a reményben csatlakozunk a köszöntőkhöz, hogy az érdemi szlovák—magyar irodalmi kapcsolatok és a szellemi párbeszéd konkrét eredményeit mérlegelve is egyre gyakrabban szólhatunk a jövőben a Slovenské Pohľady tevékenységéről.

KISS GY. CSABA